

TA'LIM JARAYONIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI
BARTARAF QILISH YO'LLARI

Sabirov Dilmurad Baxtiyarovich

Xorazm viloyati Qo'shko'pir tuman 12-son maktab psixologi

Matyoqubova Minavar Kamilovna

Xorazm viloyati Qo'shko'pir tuman 35-maktab psixologi

Annotatsiya

Boshlang'ich sinflar dars dasturlarida har bir o'quv yili davomida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalariga nisbatan talablar aniq belgilab berilgan. Bu esa o'quvchilarga puxta bilim berish va ularni ma'naviy yetuk ong egasi qilib tarbiyalashda o'qituvchilar mas'uliyatini oshiradi.

Asosiy qo'llanma hisoblanadigan «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» da belgilangan vazifalarni to'g'ri tushunib, uni amalda bajarish uchun sidqidildan mehnat qilayotgan o'quvchilar sonining ortishi quvonchlidir. Boshlang'ich sinflarda to'la o'zlashtirishga erishayotganligi, faqat «4» va «5» bahoga o'zlashtirish berayotgan o'qituvchilar ko'payib borayotganligi fikrimizning dalilidir. Bu esa o'quvchilar mahorati ortib, ta'lim-tarbiya ishlari samardorligini oshirish bilan shug'ullanayotgan uslubiyatchi va olimlarning xizmatlari ro'yobga chiqib borayotganligidan dalolat beradi. Chindan ham boshlang'ich sinflarda qo'llanayotgan o'qitishning noan'anaviy uslublarining qo'llanishi va ta'lim samardorligining oshib borishi quvonchlidir.

Kuzatishlardan ma'lumki, o'quvchilarga ta'lim berishda fanga oid bilimlarni o'rgatish bilan cheklanmaslik, balki o'quvchilarda ma'naviy yetuklik, iroda va xarakter kabi sifatlarni kamol toptirish, qobiliyat va iste'dodlarni o'stirib borish hozirgi hayotimizning zaruriy shartlaridan biridir¹.

Ta'limning tarbiyaviy ta'sir kuchi faqat uning g'oyaviy mazmunigagina bog'liq bo'lib qolmasdan, balki o'quv ishlari metodikasini to'g'ri tashkil etilishiga ham bog'liq bo'lib, bunda o'qituvchi muhim rol o'ynaydi.

O'quvchilar faolligini oshirish, mustaqillikka undash, ijodiy faoliyatlarini o'stirish kabi vazifalar kichik yoshdan rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning o'zlariga xos xususiyatlaridan biri shuki, ular har bir ishga zo'r qiziqish bilan kirishadilar. Lekin o'z faoliyatlarida bir oz qiyinchiliklarga duch kelib, ishning uddasidan chiqa olmasalar yoki tushunmasalar ularning qiziqishlari susayib ketadi. Buning natijasida o'z qobiliyatlariga, bilim olishga, umuman, o'qishga nisbatan salbiy qarashlar paydo bo'ladi. Shu boisdan ta'lim metodlaridan juda ustalik bilan foydalanish va o'quvchilarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish kerak-ki, ular o'z faoliyatlaridan qoniqish hosil qilsalar.

Ma'lumki, psixologlar o'zlashtirmovchi o'quvchilar tipini belgilashda quyidagilarni hisobga oladilar:

1. Bolaning o'qish darajasi qandayligi;
2. Bolaning axloqiy yo'nalishi qanday, u o'zining o'quvchi ekanligini his qiladimi, yo'qmi?

O'quvchilar:

- a) yuqori o'zlashtirish;
- b) past o'zlashtirish;
- v) o'zlashtirmasligiga qarab tavsiflanadi².

O'quvchilar tipini belgilash o'zlashtirmaslik sabablarini aniqlash va uni bartaraf etish yo'llarini belgilashga imkon beradi.

Mavjud adabiyotlarda o'zlashtirmovchi o'quvchilarni tiplarga ajratish asosan o'rta yoshdagi o'quvchilar bilimini hisobga olish orqali belgilangan.

Bu o'rinda esa maktabga birinchi bor kelgan bolalar bilan ishlash va birinchi navbatda o'zlashtirmaslikning oldini olish haqida fikr yuritilmoqda shu boisdan masalaning metodik tomonlarini hisobga olgan holda bo'sh o'zlashtirayotgan

(o'zlashtirmay sinfda qoluvchilar emas) o'quvchilarni o'rganish orqali ularning 3 tipga bo'linishi aniqlandi.

1-sinf o'quvchilarini tiplarga ajratishda asosan ularning o'zlashtiruvchanlik darajalari va o'qishga munosabatlari hisobga olindi³.

1 tipga – uzoq vaqt kasallanib qolganliklari uchun bo'sh o'zlashtirayotgan, aslida esa o'qishga qiziqadigan bolalar kiradi;

2 tipga – kiritilgan bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilarning fikrlari tarqoq, diqqatlari bo'linib turadigan, o'qishga qiziqishlari ham o'zgaruvchan, faqat darslardagina o'qish o'rganish haqida o'ylaydigan bolalardir.

3 tipga - kiradigan o'quvchilarda maktabgacha tayyorgarlik mutlaqo sezilmaydi. Ularning umumiy o'sish darajasi ham past bo'lib, o'quv mashg'ulotlariga layoqatsizliklari bilan ajralib turadilar.

Lekin 1-sinfidagi bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilarni tiplarga ajratishda o'zlariga sezdirish yaramaydi. Chunki o'quvchilarning o'rtoqlari oldida layoqatsizligi aytilsa, ruhan ezilishi, kayfiyati buzilishi, psixologik jihatdan zarbaga uchrashishi mumkin.

Shuningdek, yaxshi o'zlashtirayotgan o'quvchilarni boshqalardan ustun qo'yib, o'ta rag'batlantirish ham ularning tarbiyasiga salbiy ta'sir qiladi.

Ayrim holatlarda o'qituvchilarning o'quvchilarga do'q, po'pisa qilib, ularga «sen hech narsani bilmaysan», «o'zlashtirmaysan», «qoloqsan» singari ta'na qilishlarini eshitishga to'g'ri keladi. Shu boisdan ham bu o'rinda «o'zlashtirmaydigan», «sekin o'zlashtiradigan», «qiyin o'zlashtiradigan» va «bo'sh o'zlashtiradigan» kabi tushunchalarni qisqacha izohlab o'tsak.

Bizningcha, umumiy o'rta ta'lim maktablariga jalb qilingan bolalar orasida o'zlashtirmaydiganlari bo'lmasligi kerak. Chunki «o'zlashtirmaydigan», «o'zlashtirmovchi» tushunchalar dars materiallarini o'zlashtirishga mutlaqo layoqatsiz degan ma'noni ifodalaydi. Bunday o'quvchiga hech qanday pedagogik tadbir ta'sir etmasligi kerak. Lekin umumiy o'rta ta'lim maktablariga tibbiy ko'rikdan o'tgan, aqliy va jismoniy jihatdan sog'lom bolalargina qabul qilinadi.

Bunday bolalarning esa o'zlashtirmay qolishlari mumkin emas. Aqliy zaif va jismoniy jihatdan nuqsonli bolalar esa maxsus maktablarda o'qitilishi ma'lum. Ular ham o'z navbatida maxsus reja va dasturlar asosida ta'lim oladilar.

Demak, umumiy ta'lim maktabi o'quvchilarini «o'zlashtirmaydigan» yoki «o'zlashtirmovchi» deb atash o'rinli emas. Mabodo o'zlashtirmovchi bola umumiy ta'lim maktabiga qabul qilingan bo'lsa, ular maxsus tibbiy ko'rikdan o'tkazilib, otalarining roziligini olib maxsus maktablarga o'tkazilishi zarur. Bu masala «Alifbe» ni o'rganish darsigacha hal etilishi kerak. Chunki o'quvchi ayrim tovush va harflarni o'zlashtirgan bo'lsa, u holda ham bunday o'quvchini «o'zlashtirmovchi» deb bo'lmaydi. Ammo umumiy ta'lim maktabi o'quvchilari orasida bilimlarni qiyin o'zlashtiradigan, sekin o'zlashtiradiganlari va bo'sh o'zlashtiradiganlari uchraydi

Boshlang'ich sinfdayoq bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilar bilan ishlash metodlarini belgilashda quyidagi talablarni hisobga olish maqsadga muvofiqdir:

- 1) Bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilarning dastur talablari darajasida bilim olishlarini ta'minlash uchun ularning shaxsiy xususiyatlarini o'rganib borish.
- 2) Darsda o'quvchilarning jamoa ishlarini uyushtirish, har bir bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchiga individual munosabatda bo'lish orqali sinf o'quvchilarining to'la va puxta o'zlashtirishiga erishish.
- 3) Darsda o'quvchilar faoliyatini darslikdagi didaktik materiallarini noan'naviy yo'llar bilan o'zlashtirishga qaratish, turli qiyinchiliklarni birgalikda hal etishga o'rgatib borish.

Belgilangan maqsadga erishish uchun:

a) darsda hamma o'quvchilar bilan, guruhlar bo'yicha va individual ishlash jarayonida bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilarga alohida e'tibor berish;

b) ta'lim jarayonida bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilar ishlarini kuzatib, ularning imkoniyatlariga moslab ish usulini tanlash;

v) Bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilarning qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olgan holda (umumiy, guruhlar bo'yicha va individual ishlash uchun) mustaqil bajarish uchun topshiriqlar tayyorlash;

g) bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilar bilan qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish va h.zo.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shcherbakov A.I. tahriri ostida. Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiyadan praktikum.- Toshkent: O'qituvchi, 1991. 46 b
2. Yusupov M. Birinchi sinfda bo'sh o'zlashtirayotgan o'quvchilar bilan ishlash.- Toshkent: O'qituvchi, 1997. 59 b
3. Usmanova E.Z., Azizova T.M. va boshqalar. Psixologik tuzatish ishlarining ayrim jihatlari.- Toshkent. 1995. 69 b